

Trestanecké pracovní tábory na Hornoslavkovsku

TOMÁŠ BURSÍK

Oblast Horního Slavkova byla třetím významným místem těžby uranu na území Československa po druhé světové válce. I zde vznikly po komunistickém uchopení moci trestanecké pracovní tábory, kam byly na nucenou práci posílány tisíce vězňů – v první polovině padesátých let to byli v hojné míře vězni političtí. Přesto se může zdát, že existence těchto táborů v blízkosti Horního Slavkova zůstává ve stínu existence táborů na Jáchymovsku a Příbramsku.

Na počátku existence trestaneckých pracovních táborů při uranových dolech bylo rozhodnutí o pracovním nasazení vězňů v důlních šachtách. Důvodem byl zásadní nedostatek pracovních sil v uranovém průmyslu a dále vzrůstající zájem Sovětského svazu o československý uran na výrobu jaderných zbraní.

Pro totalitní komunistický režim v jeho počáteční fázi se budování trestaneckých pracovních táborů stalo jedním z účinných nástrojů teroru proti vlastnímu obyvatelstvu. Jeho snahou bylo otrockou prací trestat „nepřátele lidově demokratického zřízení“, kteří pro něj mohli znamenat hrozbu. Nepochybně lze vzor táborového komplexu osmnácti uranových pracovních táborů vystopovat právě v Sovětském svazu a jeho GULAGU. Pro Jáchymovské doly, n. p., znamenalo masivní nasazení vězeňské pracovní síly významnou

úsporu finančních nákladů při těžbě strategické suroviny.

V důsledku rozrůstající se těžby a neustálého přílivu dalších nesvobodných pracovních sil dochází ke zřizování nových táborů nejen v oblasti Jáchymovska, ale i v oblasti Horního Slavkova a Příbramska. Trestanecký pracovní tábor Horní Slavkov (později přejmenován na Prokop) byl původně určen pro německé válečné zajatce. Jako trestanecký pracovní lágr sloužil od počátku července 1949. Stal se nuceným domovem pro 250 nově přichozích odsouzených, ale o měsíc později, na počátku srpna, zde bylo umístěno již 500 osob. Jeho prvním velitelem se stal Josef Pytlík.¹ Podle vyjádření nadřízených z ministerstva spravedlnosti se jednalo o člověka, který je *pro tuto funkci naprosto neschopný*, a proto byl již po několikátý denním působení z funkce velitele odvolán. V lágru Prokop bylo uby-

tování muklů velmi kritické. Vězeň, který se vracel z práce, musel například čekat na uvolnění lůžka po vězni nastupujícím na pracovní směnu. Pro neustálé střídání odsouzených nemohly být ubikace udržovány v patřičném pořádku a u několika z nich se objevilo zahmyzení.

Pitnou vodu do tábora nutno dovážeti, ježto pramen prýstící pod kuchyní do vyhloubené, mělké a nezajištěné jímký jest nepatrný. Užitek voda jest do tábora přiváděna z nedaleké šachty. Potrubí je povrchové, nechráněné, takže hrozí zamrznutí vody v měsících zimních. [...] Kanalizace není vybudována, pro celý tábor je zřízeno ústřední záchodové zařízení s 12 sedadlovými záchody a se zařízením pisoárovým, odpady jsou sváděny do kanálu důlní vody, která protéká táborem, a bez čištění jsou takto vpuštěny až do slavkovského potoka.²

Dne 26. ledna 1950 byl 150 věz-

¹ PETRÁŠOVÁ, Ludmila: Vězeňské tábory v Jáchymovských dolech 1949–1961. In: *Sborník archivních prací 2*, Archivní správa MV ČR, Praha 1994, s. 346. Srov.: TOMÍČEK, Rudolf: *Těžba uranu v Horním Slavkově*. Okresní muzeum v Sokolově, Sokolov 2000, s. 226.

² *Archiv bezpečnostních složek* (dále jen ABS), f. Inspekce MV (A8/2), inv. j. 124; Bývalý prostor Jáchymov – nezákonnosti; zpráva o vývoji táborů Stanice SVS Ostrov k l. 4. 1950.



Tragické okolnosti útěku jedenácti vězňů z tábora XII připomíná dnes symbolický náhrobek na hřbitově v Horním Slavkově.

Foto: Petr Blažek

ni obsazen nově vybudovaný tábor Ležnice. Nacházel se východně od Horního Slavkova a patřil k menším trestaneckým pracovním táborům. Tábor nebyl vybaven ani základními potravinami. Již na konci roku 1950 zde nuceně pobývalo 831 vězňů. Po převzetí trestaneckých pracovních táborů ministerstvem národní bezpečnosti

v červnu roku 1951 se jeho velitelem stal Václav Lauer.

František Novotný, jeden z politických vězňů z let padesátých, vzpomínal na náčelníka Lauera v roce 1968 následovně: *Náčelník Lauer byl asi nucen vytvářet v táboře ovzduší strachu, neboť podle mého soudu byl k tomu nucen bezpečnostním referentem, kterého*

jsme nazývali „Čepička“ (malý, černý člověk). Pokud tam bez referent nebyl, choval se Lauer lidsky. [...] Po příchodu na lágr mně řekl náčelník Lauer, že si popovídáme, a byl jsem dán do korekce. V noci pro mě přišli do korekce příslušníci Dědek, bezpečnostní Čepička a další dva a žádali, abych podepsal protokol, že jsem chtěl příslušníka napadnout,

přičemž mi zaručovali, že budu mít v kriminále krásný život. Toto jsem odmítl podepsat. Došlo proto k bití, byl jsem fackován a kopán. [...] Toto se stalo v roce 1952 před Vánoce. Když jsem odmítl podepsat, že jsem napadl příslušníka, byl jsem dán znovu do korekce, kde jsem byl asi týden. Po celou dobu jsem byl v korekci úplně nahý. Zde mně právě omrzly nohy.³

Další trestanecký tábor, Svatopluk, vznikl na jaře roku 1951. V květnu téhož roku v něm bylo umístěno již 1070 odsouzených,

a na počátku března 1953 dokonce 1584 vězňů. Ve stejném roce jako Svatopluk byl na Hornoslavkovsku zřízen nechvalně proslulý tábor XII. Na konci září 1951 byla „Dvanáctka“ obývána 1500 vězni a k 1. březnu 1953 žilo v tomto táboře 1987 vězňů.⁴ Po celou dobu byl jeho velitelem Jiří Machota. On sám ve svých pozdějších vyjádřeních popíral, že by někdy nějakého vězně bil, respektive byl přítomen fyzickému týrání vězňů.

Trestanecké tábory dostávaly svá jména nejčastěji podle důl-

ních šachet, v jejichž blízkosti se nacházely, nebo podle názvu obcí, na jejichž katastrálním území byly zřízeny. Je nutné dodat, že každý z táborů měl, z důvodů co největšího utajení, i své krycí označení ve formě abecedních písmen. Na Hornoslavkovsku nesly trestanecké pracovní tábory následující označení: Prokop byl „skryt“ pod písmenem T, tábor Ležnice pod písmenem O, Svatopluk pod V a tábor XII pod X.⁵

Tábory se od sebe lišily svou velikostí i podobou. Rovněž pod-



Pohled na barák číslo 2 v trestaneckém pracovním táboře Ležnice zachycující také část ostrahového pásma se „špačkárnou“. Šipky naznačují směr podkopu. Zdroj: ABS

³ Nutno dodat, že k osobě náčelníka tábora Ležnice se objevila řada protichůdných svědectví. Viz TOMÍČEK, Rudolf: *Těžba uranu v Horním Slavkově*, s. 230.

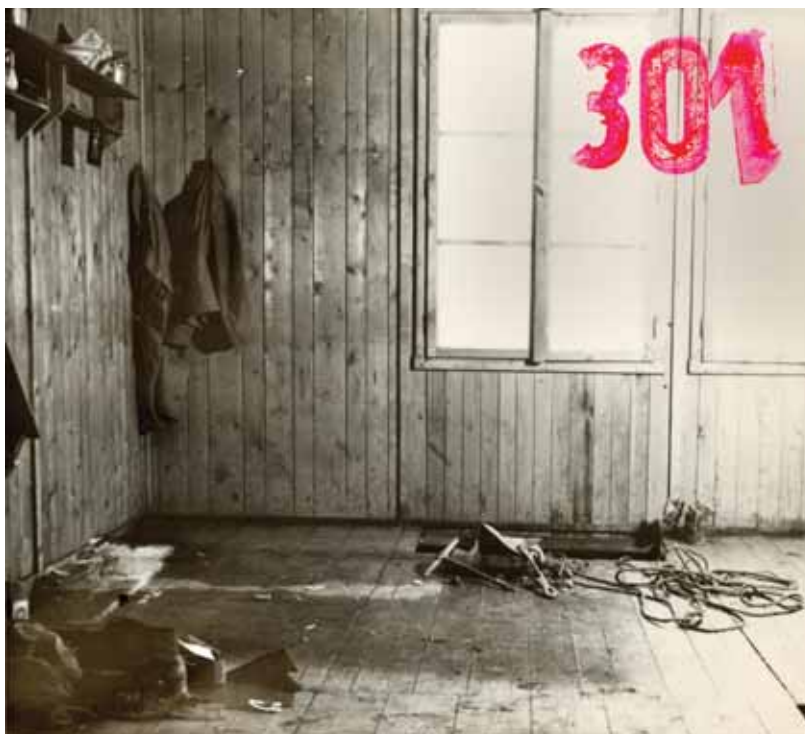
⁴ PETRÁŠOVÁ, Ludmila: *Vězeňské tábory v jáchymovských dolech 1949–1961*, s. 345–354.

⁵ Ostatní trestanecké pracovní tábory měly tato označení: Barbora – E; Bratrství – M; Bytíz – Z; Eliáš I, II – N; Mariánská – B; Nikolaj – A; Rovnost – P; Svornost – K; Ústřední – D; Vojna – U; Vykmanov I – C; Vykmanov II – L.

mínky života byly v jednotlivých táborech různé. Společný jim byl fakt, že na masový příchod vězňů nebyly připraveny. Odsouzení byli většinou umístěni v typizovaných dřevěných barácích o rozměrech 42,5 krát 12,5 metrů. Uprostřed byla chodba, po jejíchž stranách se nacházely místnosti sloužící k vlastnímu ubytování odsouzených. Jednalo se o velmi skromně vybavené ubikace pouze se základním zařízením.

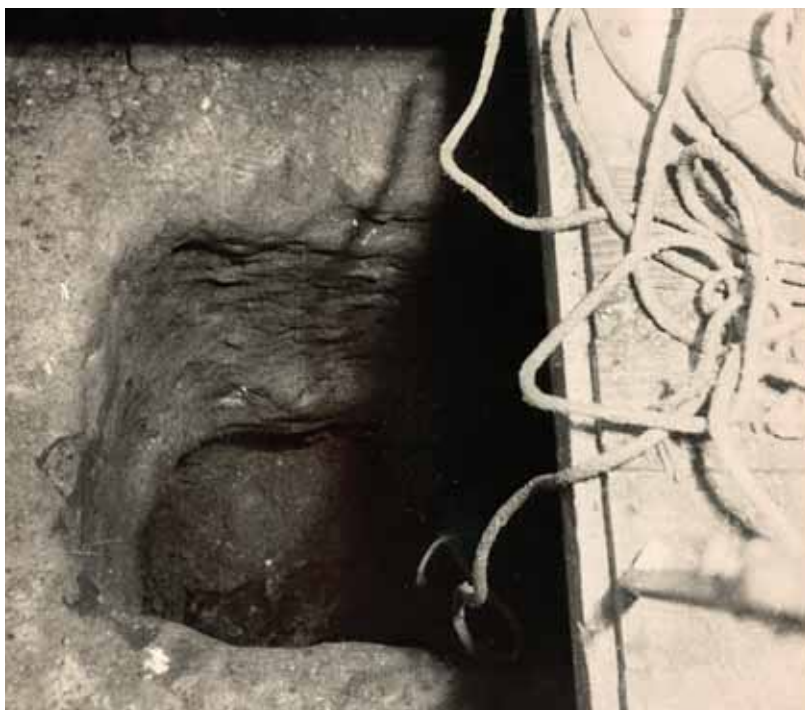
Do paměti mnoha vězňů se vryl útek jedenácti vězňů z tábora XII v říjnu roku 1951, jenž měl tragické následky. Tu noc bylo nedaleko tábora zastřeleno pět prchajících vězňů – Ferdinand Combel, František Petrů, Jan Úlehla, Vladislav Roubal a Jan Trn. František Čermák byl zastřelen při pokusu o přechod hranic, Miroslav Hasil spáchal sebevraždu a Ladislav Plšek s Borisem Volkem byli Státním soudem odsouzeni k trestu smrti v procesu Karolík a spol. Poslední obětí se stal dozorce Karolík, který však s útekem neměl nic společného. Přežili pouze dva: Karel Kukul a Zdeněk Štich.⁶

Shodou okolností byl rok před tím, v říjnu 1950, vyzrazen krátce před samotným provedením další velký útek, tentokrát z tábora Ležnice. Na scénáři celého útěku je zajímavé, že na jeho realizaci se měli podílet jak političtí vězni odsouzení za tzv. protistátní trestné činy, tak vězni odsouzení mimořádnými lidovými soudy a osoby odsouzené za kriminální delikty. V trestaneckém pracovním táboře Ležnice se z baráku č. 2, který nebyl příliš vzdálen od ostrahového pásma, chtěli vězni prokopat pod ostnatými dráty na svobodu. Na výkopu pracovali několik týdnů. Další muklové, kteří byli ubytováni v jiných ubikacích a prací na výkopu se přímo účastnit nemohli, projevíli rovněž touhu utéct. Jiní



Světnice číslo 27 a místo podkopu pod oknem.

Zdroj: ABS



Fotografie podkopu pořízená v baráku číslo 2 na lágru Ležnice.

Zdroj: ABS

⁶) KUKAL, Karel: *Deset křížů*. Nová inspirace; Praha 1993. TOMÍČEK, Rudolf: *Těžba uranu v Horním Slavkově*, s. 240–245.



Náčiní, které vězni použili při práci na podkopu.

Zdroj: ABS

odsouzení o připravované akci věděli, ale z různých důvodů mlčeli. O tom, jak práce na výkopu probíhala, si můžeme udělat obrázek z výpovědi jednoho z vězňů – Arnošta Šimka, který byl odsouzen Státním soudem v Bratislavě pro velezradu a špionáž na 18 let:

Lukša odtrhl dvě prkna z podlahy u okna a vlezl do díry pod podlahou a já jsem vlezl ihned za ním. Zbývající trestanci zakryli otvor v podlaze a dávali pozor, aby nikdo nezpozoroval, že se pod podlahou pracuje. Díra byla dlouhá asi 3.50 m a nahraný materiál jsme dopravovali ven tím způsobem, že když trestanec vepředu nějaký nahrabal, lezl pozpátku ven a vyhrabaný materiál hrnul rukama s sebou. Proto jsem zkonstruoval z nohavice od fíráciho oděvu pytlík, ke kterému jsem středem provlékl provaz a oba konce nohavice k němu přivázal. Potom jsem nohavici ve středu roz-

páral a takto vzniklým pytlíkem jsme vytěžený materiál dále vytahovali ven tím způsobem, že konec s pytlíkem byl uvnitř v díře, zatímco druhý konec provazu měl trestanec, který byl na kraji výkopu, v ruce, a když druhý trestanec za něj zacukal, vytáhl jej ven a materiál, který byl v tomto pytlíku, rozhrnul pod podlahou baráku. Celkem jsem byl v díře a pracoval na výkopu čtyřikrát, naposledy to bylo v sobotu 21. října 1950 od 16 hodin až do doby, kdy jsem byl vytažen příslušníky SNB.⁷

Toho dne, 21. října 1950, přišel na strážnici SNB na dole Ležnice vězeň Daniel Notlí a sloužícímu příslušníkovi Jaroslavu Růžičkovi řekl o připravovaném útěku. Po ověření této zprávy, kdy ve výkopu našli příslušníci SNB Arnošta Šimka, a po výsleších dalších vězňů z baráku č. 2 bylo zatčeno dvacet vězňů, kteří údajně chtěli

z tábora Ležnice utéct. Při výsleších na Státní bezpečnosti někteří z nich svůj úmysl utéct z výkonu trestu přiznali, další tvrdili, že sice o možnosti útěku věděli, ale uprchnout nechtěli. Celou věc neoznámili proto, protože nechtěli být za „bonzáky“.

V procesu před Státním soudem bylo nakonec v březnu roku 1951 souzeno dvacet jedna osob. Rozsudkem byli již jednou odsouzení lidé odsouzení k trestům v rozmezí dvou až dvaceti let (!). V intencích tehdejší soudní praxe a oficiálně hlášené teorie „třídního boje“ nevzal Státní soud v úvahu žádné polehčující okolnosti a vězni byli souzeni i za věci, kterých se nikdy nedopustili – viz např. trestný čin velezrady při předpokládaném přechodu státních hranic nebo trestný čin špionáže. Při následném odvolání snížil Nejvyšší soud trest dvěma vězňům o několik měsíců, výši trestů ostatních potvrdil.⁸

V souvislosti s odchodem především retribučních vězňů a postupným vyčerpáním zásob uranové rudy docházelo k rušení nápravně pracovních táborů v oblasti Horního Slavkova. V srpnu roku 1954 byl uzavřen tábor XII. V souvislosti s amnestií u příležitosti 10. výročí osvobození Československa bylo rozhodnuto, především z důvodu dalšího omezení těžby, o zrušení ostatních lágrů v oblasti Horního Slavkova. V květnu roku 1955 byly likvidovány tábory Prokop a Svatoopluk a v srpnu i poslední ze slavkovských táborů – Ležnice. Dohromady mohly tyto tábory pojmout až 7000 odsouzených. Vězni, na které se amnestie z roku 1955 nevztahovala, byli přemístěni do zbylých trestaneckých pracovních táborů na Jáchymovsku a Příbramsku.⁹

⁷ ABS, vyšetřovací spis V-1354 KV; zápis o výpovědi – Arnošt Šimek z 24. října 1950.

⁸ Tamtéž; Rozsudek Státního soudu sp. zn. 6 TšI 12/51-36 ze dne 9. března 1951 a Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. To X 78/51 ze dne 19. září 1951.

⁹ PETRÁŠOVÁ, Ludmila: *Vězeňské tábory v Jáchymovských dolech 1949–1961*, s. 421.